

NOTES SOBRE EL CONVENT DE SANT JOSEP D'ELX (1561-1835)

Joan CASTAÑO GARCÍA¹
Arxiu del Patronat del Misteri d'Elx

Resum: La fundació a Elx d'un convent de frares alcantarins en 1561 sota l'advocació de Sant Josep va propiciar la presència a la ciutat d'una comunitat religiosa que en va estendre la influència per tota la comarca. Visqué amb el patrocini dels senyors d'Elx i comptà també amb l'ajuda habitual del Municipi fins a la desamortització de 1835, que en va representar la desaparició. Sobre l'activitat religiosa i humana han quedat molt escassos testimonis en haver desaparegut íntegrament els arxius del convent i el de la província franciscana a la qual pertanyia. Només les cròniques franciscanes editades, alguns documents solts custodiats a l'Arxiu Històric Municipal d'Elx i l'últim llibre de comptes, conservat a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, ens permeten aproximar-nos a la vida quotidiana d'aquest monestir il·licità.

Paraules clau: cròniques franciscanes, frares alcantarins, senyoriu d'Elx, comunitat, desamortització.

Title: Notes on the convent of Sant Josep in Elx (1561-1835)

Abstract: The establishment of a convent of Alcantara (Discalced) friars in Elx in 1561 dedicated to Saint Joseph (Sant Josep) led to the presence in the city of a religious community that spread its influence throughout the region. They lived with the patronage of the lords of Elx and also had the regular help of the Municipality until it was confiscated in 1835, which led to its disappearance. There is very little evidence of religious and human activity as the archives of the convent itself and of the Franciscan province to which it belonged have completely disappeared. Only the published Franciscan chronicles, some odd documents kept in the Municipal Historical Archive of Elx, and the last book of accounts, preserved in the National Historical Archive of Madrid, allow us to approach the daily life of this monastery in Elx.

Keywords: Franciscan chronicles, Alcantara friars, lordship of Elx, community, confiscation.

En l'any 1561 es va fundar a Elx un convent de frares franciscans

¹ Adreça de contacte,
castanyoj@gmail.com

descalços, és a dir, de l'observança de sant Pere d'Alcàntara (1499-1562), de manera que també eren coneguts com a alcantarins. El convent original va ser renovat totalment a partir de 1678 i encara resta en peu l'església, la de Sant Josep, i algun mur del monestir, ja que l'immoble, a partir de la desamortització de 1835 ha experimentat diverses remodelacions i utilitzacions civils –va ser reconvertit en hospital i asil– en passar a mans de l'Ajuntament de la ciutat. En 1982 va ser refet quasi totalment per a formar l'actual conjunt cultural de Sant Josep, on conviuen l'esmentada església barroca –usdefruitada per la diòcesi d'Oriola-Alacant, que la utilitza com a parròquia des de 1952–, la Biblioteca Pública Municipal Central Pere Ibarra, l'Arxiu Històric Municipal, la sala d'exposicions de l'Antiga Capella de l'Orde Tercer i el centre d'investigacions Miguel Hernández (Jaén 2015: 57-84; Jaén 2017: 287-292).

Respecte d'aquest convent escrivia Cristòfol Sanç en 1621:

De la descalsés orden de San Fransisco, ynvocación de San Joseph, ay un convento con 20 frayles de ordinario, adonde se leen las artes y teología. Es cabeza desta provincia de los descalsos, porque la excelente señora doña Joana de Portugal, madre del exelentísimo señor don Bernardino de Cárdenas, que murió bizrey de Cecilia, truxo por los años 1562 a estos sanctos religiosos del Reyno de Portugal que antes no los avía en este Reyno y les hedificó esta casa como permanece con sus buenos edificios y la yglesia, un parayzo de ver quan bien aderesada está.²

Malauradament, no ha quedat pràcticament cap document sobre el funcionament intern del convent entre la fundació i l'esmentada desamortització, en la qual es va fer fora la comunitat franciscana. No s'ha conservat l'arxiu del monestir ni tampoc el de la província franciscana de Sant Joan Baptista, a la qual pertanyia. Només una vintena de documents localitzats a l'Arxiu Històric Municipal d'Elx (AHME), els més importants recuperats per la impagable tasca de l'erudit historiador local Pere Ibarra i Ruiz (1858-1934); les ajudes al convent aprovades pel Consell i l'Ajuntament d'Elx, que consten en les respectives actes municipals, i l'últim llibre de comptabilitat que estava en ús en el convent en el moment de ser desamortitzat, i que anà a parar a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid (AHN), ens permeten fer xicotetes aproximacions a la vida quotidiana d'aquests frares. Haurem de completar aquesta visió amb les notícies que ofereixen els dietaris locals i, també, amb les cròniques franciscanes coetànies. És amb aquesta escassa documentació que intentarem oferir unes notes disperses sobre la comunitat de

² AHME, Cristòfol SANÇ DE CARBONELL, *Recopilación en que se da quenta de las cosas ancí antigas como modernas de la ínclita villa de Elche* (ms. 1621) (sig. b/336), p. 165.

Sant Josep, tot i que deixarem de referir-nos a l'església i a l'ornamentació de l'edifici, sobre la qual s'han publicat ja alguns estudis (Ibarra 1926; Ibarra 1931: 62-68; Vidal 1990: 69-72, 83-84, 120-122 i 125-27; Navarro 1983: 395-397).³ I tampoc parlarem de la capella de l'Orde Tercer, alçada en 1719 a la banda de ponent del temple principal, a la qual ens vam referir en un treball anterior (Castaño - Sansano 2003: 73-94; Verdú - Navarro 2004; Cortés 2019: 165-171).

Fig. 1. Gravat de la rambla d'Elx i del convent de Sant Josep, Rouard, 1855 (col. particular).

1. EL CONVENT EN LES CRÒNIQUES FRANCISCANES

La primera referència que hem sabut localitzar sobre la fundació del convent d'Elx figura a la segona part de la crònica del Regne de València de Martí de Viciana, publicada en 1564, en l'apartat dedicat al cognom Cárdenas, senyors d'Elx des de la donació d'Isabel de Castella en 1470. Concretament, diu Viciana:

Poco apartado de la villa camino de Orihuela ay un monasterio so título de Sant Joseph: fundose a cinco de Mayo, año de mil quinientos y sessenta: ay convento de frayles Franciscos llamados capuchinos. Esta regla tuvo principio en Ytalia año de mil quinientos y veynte y nueve. De Ytalia vinieron a Portugal, y a Castilla: de donde vino en Elig fray Alonso de Llenera con seys frayles: y tomó esta casa por tiempo de un año: y luego fenecido que es el primero año toman para el otro, que siempre la casa es del dador. (Viciana 1881: 105-109)

³ Recordem que l'església de Sant Josep és l'únic temple il·licità que conserva l'ornamentació original, ja que el fet de trobar-se al costat de l'hospital municipal feu que no fora incendiat, com els restants de la ciutat, la vesprada del 20 de febrer de 1936.

Tanmateix, aquesta referència no és totalment encertada, ja que el convent il·licità, com hem dit, no és de frares caputxins, sinó alcantarins o descalços, i la fundació no vingué, per tant, d'Itàlia, punts que foren contestats anys després, com veurem tot seguit.

Fig. 2. Crònica de la província franciscana de San Josep, de fra Iván de Santa María (1615) (ABSME).

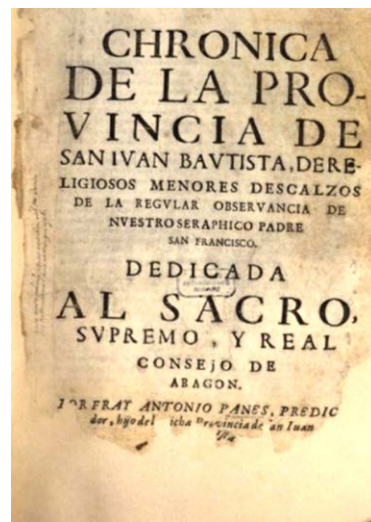

Fig. 3. Crònica de la província franciscana de Sant Joan Baptista de fra Antonio Panes (1665) (www.books.google.es)

En la crònica de la província franciscana de Sant Joan Baptista, de fra Antoni Panes (1665: 5-9),⁴ s'indica que la reforma de sant Pere d'Alcàntara, amb la qual es pretenia retornar als orígens més estrictes del franciscanisme, tingué prou d'èxit i s'hi adheriren nombrosos frares «deseosos de mayor perfección, y estrechez de vida» (p. 5). Al mateix temps, es movien també els ànims de prínceps i senyors que volien comptar amb convents de la nova observança a les seues terres. Entre aquests estigué la marquesa d'Elx, Joana de Portugal, mare de Bernardí de Cárdenas (1553-1601), que era gran devota dels frares descalços. És per això que, procedents del convent de Pedroso (Càceres), fundat per qui esdevingué sant Pere d'Alcàntara en 1557, es desplaçaren a Elx en 1560 fra Antoni de la Concepció i fra Bartomeu de Santa Anna a veure les possibilitats d'establir una comunitat alcantarina.

Al pas per Monfort, el batle Jeroni Puxalt els va mostrar una ermita per a crear un altre convent i els frares agrairen l'oferiment i decidiren estudiar-ho quan tornaren d'Elx. Diu la crònica que la marquesa d'Elx

⁴ Les cròniques franciscanes esmentades en el present article han sigut estudiades a partir de la digitalització en www.books.google.es (consulta setembre/octubre de 2019).

havia escrit a la vila manifestant el desig que es fundara un monestir i que les autoritats il·licitanes assenyalaren el lloc més adient a l'ermita de Sant Josep, a l'eixida del poble cap a Oriola. De tornada a la custòdia de Sant Josep, informaren fra Pere d'Alcàntara i aquest «determinó de enviar luego frayles para que tomasen las dos referidas [fundacions] de Elche y Lorito [sic]» (p. 6).

El 2 de febrer de 1561 es va congregar capítol en l'esmentat Pedroso i es va decidir convertir la custòdia franciscana de Sant Josep en província, al mateix temps que es van enviar huit frares per a fundar els convents d'Elx i d'Orito. Donada la gran distància entre els nous convents respecte de les cases de la província de Sant Josep, es va acordar erigir una nova custòdia amb el nom de Sant Joan Baptista que compreguera els tres convents del Regne de València: Elx, Orito i Sollana (Alcalá 1736: 453). Tanmateix, fra Diego de Madrid indica que en principi només formaven la custòdia de Sant Joan Baptista, també coneguda com a custòdia d'Elx, els convents d'Elx i d'Asp (deu referir-se al de Monfort, que és terme veí), ja que només s'hi nomenaren guardians per a aquestes dues cases (Madrid 1765: 23). La declaració de la nova custòdia de Sant Joan Baptista va tenir lloc el 12 d'abril de 1562 (Santa María 1615: 61-62).⁵

Els frares desplaçats al regne valencià foren fra Alonso de Llerena, llec, com a comissari dels tres convents valencians, custodi de Sant Joan Baptista i guardià de la casa d'Elx; fra Isidre de Santiago, confessor i guardià d'Orito; fra Gaspar Tordesillas, confessor; fra Jeroni de Ciudad Rodrigo; fra Antoni de València; fra Antoni Bravo, i fra Jeroni Torrejonzillo, així com fra Gaspar de Salmerón, novici.

Els esmentats frares arribaren a Elx a finals de març. Després de passar per l'església de Santa Maria per a donar gràcies a Déu, foren rebuts pel justícia i regiment de la vila, pel clergat i per gran quantitat de gent. Tots junts anaren «al lugar que se avía elegido para la fundación, que fue en una hermita intitulada de San Ioseph, que estava empeçada a labrar, distante como 300 passos de la población, y dividida con una gran rambla en puesto apazible, y algo eminente» (Panés 1665: 6).⁶ El lloc semblà perfecte als frares per estar apartat de la vila i també per l'advocació de l'ermita, que era la mateixa de la província franciscana d'on provenien.

Eren patrons del convent els marquesos d'Elx, no sols els coetanis de la fundació, sinó també els successors, per la gran devoció que tenien cap aquest, materialitzada amb les continuades almoines que li llegaren. Entre aquestes, la de les despeses per curar els frares malalts

5. Un exemplar d'aquesta crònica franciscana es conserva a l'Arxiu de la Basílica de Santa Maria d'Elx, sig. 281.

6. El relat en aquest punt descriu les antiguitats d'Ilici, l'extensió i riquesa del terme il·licità, i narra el naixement d'una palmera amb tres braços, que es considerava signe de la Santíssima Trinitat, com havia deixat dit i dibuixat Cristòfol Sanç (*op. cit.*, p. 122-127); el mateix Sanç recull en el seu manuscrit un poema dedicat a aquesta palmera redactat per un frare franciscà: «Fray Alonso Oliver, religioso descalco de San Fransisco, a la palma misteriosa, símbolo de la Santísima Trinidad» (*op. cit.*, p. [183-186]).

dels convents d'Elx i d'Orito, «con cuyo amparo, y assí mismo con el cordial afecto, que toda la Villa tiene al Convento, y caridad con que le socorren, ha sustentado ordinariamente luzido número de Religiosos, y cursos de Artes, y Theología, y dél han salido sujetos insignes en santidad, y letras» (p. 8).

La custòdia de Sant Joan Baptista es va transformar al poc temps en la província franciscana d'igual advocació, de la qual Elx va ser cap des de l'inici fins el 4 de maig de 1574, data de la fundació del convent de Sant Joan de la Ribera de València, que «por ser cabeza de Reyno, adquirió aquel título» (p. 8). També s'indica que en 1563 va prendre l'hàbit a Elx el que seria beat Andreu Hibernón (Múrcia, 1534 - Gandia, 1602), i a l'any següent, el futur sant Pasqual Bailon (Torrehermosa, 1540 - Vila-real, 1592) (Castaño 2010: 193-232).

Una nova crònica publicada en 1693 ens aclareix que els primers frares que vingueren a Elx provenien del convent de la Puríssima Concepció del Palancar, a Pedroso. Així mateix, indica que el primer custodi que tingué la Província de Sant Joan Baptista va ser fra Pere de Santa Maria, molt auster, penitent i devot (Truxillo 1693: 544).

En l'hagiografia de sant Pere d'Alcàntara es fa menció de la fundació del convent d'Elx segons els termes que hem vist en la crònica de fra Antoni de Panes, ja que tant el monestir il·licità com el d'Orito es consideraven fundació directa del sant. I, a més a més, se'ns informa del rigor de les fundacions alcantarines on, per exemple, els frares devien dedicar tres hores diàries a l'oració mental i una al treball corporal, i havien de guardar pobresa de manera que anaren descalços i vestits amb hàbits de saial grosser, poc ostentosos i no massa llargs (San Bernardo 1701: XXI, 1).

En una crònica de la província de Sant Josep publicada en l'any 1768 es posen de manifest les errades en les afirmacions de Martí de Viciana i d'altres posteriors que manifestaven com el segell del convent presentava la imatge de sant Francesc amb la llegenda «Sigillum Sancti Francisci Capucinatorum». Per a puntualitzar

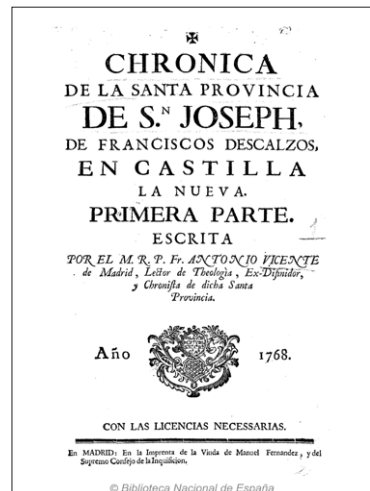

Fig. 4. Crònica de la província franciscana de Sant Josep (1768) (BN)

aquestes qüestions, en el sentit que el convent d'Elx no era de caputxins sinó d'alcantarins, s'exposa *in extenso* la crònica ja vista de Panes, indicant-hi que el convent il·licità es va construir a expenses dels marquesos d'Elx. S'hi assenyala que

en aquella misma Villa quisieron fundar los RR. PP. Capuchinos, passados algunos años, y no se lo permitieron los Marqueses, diciendo, que teniendo aquellos Ángeles humanos, o Angelicales hombres en ella, no necesitaban más, aunque eran tan perfectos los pretendientes.

S'hi insisteix que,

esto es tan cierto como consta en las Crónicas, Protocolos, Archivos, y Libros de aquella Provincia, y Convento, como lo es el que antes de este tiempo, ni nuestro, ni de otra Religión alguna, hubo Convento en Elche; con que no sé qué Convento de S. Joseph sería, el que vinieron a edificar de Italia los Padres Capuchinos. (Madrid 1768: 60-75)

Quant a l'autèntic segell del convent d'Elx, era ogival, de tipus hagiogràfic, amb la figura de sant Josep amb bàcul a la mà esquerra, sostenia amb la dreta el Nen Jesús, i presentava la llegenda «Sigillum Conven(tui) S. Joseph de Elch» (Cabanes - Baldaquí 1995: 188-189).

En els primers anys del convent, a més de l'almoïna que ofería anualment el marquès d'Elx com a patró de la comunitat, el Consell de la ciutat contribuïa en ocasions determinades al sosteniment econòmic. Per exemple, en 1573 queda constància d'una ajuda perquè en dies «proppasats vengué:s molts frares que pasaven a hordenar-se a Oriola»⁷ i també de la cessió d'un llit per al custodi del monestir.⁸ L'any següent el Consell va fer un donatiu perquè el convent comprara uns llibres en què el predicador de la Quaresma poguera estudiar els seus sermons, així com drap per a fer hàbits, ja que els frares estaven molt necessitats.⁹ En 1580 es va acordar donar al convent dos sous diaris durant tres mesos com a almoïna.¹⁰ En 1588 es donà als frares una ajuda perquè pogueren comprar dues peces de «tordillo» i llana, a canvi dels sermons de la Quaresma següent.¹¹ En 1589 se'ls oferí un cafís de forment mentre durara l'extrema necessitat que patien.¹² En 1591, també una barcella de forment per setmana i, en 1598, un costal de forment.¹³

2. LA COMUNITAT EN EL SEGLE XVII

De la primera meitat del segle XVII es conserva a l'AHME un llibre de comptes titulat *Libro de las quantas de recibos y gastos de las limosnas de este Convento de S. Joseph de la Villa de Elche. Dende el año*

⁷ AHME, Consell del 24-05-1573 (citem pels resums de les actes fets per P. IBARRA I RUIZ, *Consejos i sitiadas*, vol. II, sig. b/421).

⁸ AHME, Consell del 04-09-1573.

⁹ AHME, Consell del 13-10-1574.

¹⁰ AHME, Consell del 13-01-1580.

¹¹ AHME, Consell del 01-11-1588.

¹² AHME, Consell del 22-02-1589.

¹³ AHME, Consell del 21-12-1591 i 24-08-1598, respectivament.

de 1617 en adelante.¹⁴ Gràcies a aquest llibre podem conèixer les despeses habituals de la comunitat entre 1617 i 1649.

S'hi anoten, per exemple, compres de queviures, com bacallà, sardines, carn per als malalts, carabassat, també per als malalts, cigrons, faves, oli, sucre, mel, vi, alls de Villena, civada de Novelda, barrils de tonyina d'Alacant, dàtils «para la casa capitular», etc. També, despeses per a obres en el convent i l'església: algeps, cal, teules, maons, «rexa del altar, librería, puertas y ventanas», «texas y ladrillo que haze para cubrir la iglesia», «hierros de la puerta nueva que se ha puesto en la iglesia» i fusta per a l'església (1617). Finestres i bancs del cor, pagaments al fuster i al pintor, per jornals «para remiendos de las paredes, al maestro y dos manobres» (1622), per posar pis en la sagristia i reparar la cuina (1628), etc.

D'altra banda, s'hi anoten compres d'utensilis i robes habituals: «escudillas» per a la comunitat (per exemple, en 1622 se'n compraren sis dotzenes), saial per als frares, una barra de ferro per a un forn, raimes de paper, llenç casolà per a roba interior dels frares, estora per al cor, saial per a fer hàbits per als difunts i també cordell per a amortallar, navalles d'afaitar, tinta i plomes d'escriure; i, així mateix, eren habituals les despeses per a la neteja de la roba del convent.

I també per a ornaments i objectes litúrgics: en 1617 s'hi pagaren 433 reals com a part dels 460 que costaven un calze i un vericle nou que s'havien dut des de València, als quals també es feren unes fundes; el mateix any es pagaren 100 lliures de cera en 200 ciris, que també es dugueren des de València, i es comprà un pam de domàs blanc per a una casulla; en 1618 es pagaren a Irlas quatre pedres per a fer ares d'altars, així com llenç per a ornaments, fusta per al monument del Dijous Sant –que s'ornamentava amb oripell i teles–, les despeses per fer un confessionari i unes sacres, i llenç i colors per als quadres del claustre; en 1619 es pagà un fuster per fer el sagrari i també, a part, el pany d'aquest; en 1623 es sufragà un salteri i or i colors per als «Niños Jesuses», també cinc cobre-

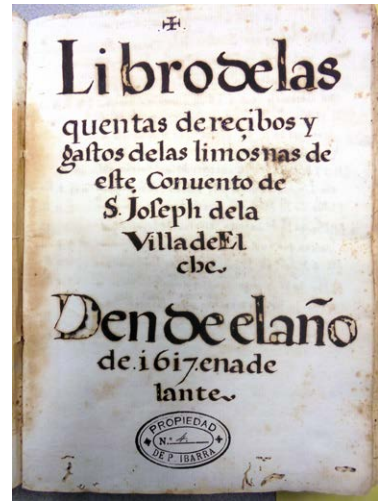

Fig. 5. Portada del llibre de comptes del convent d'Elx, 1617-1649 (AHME).

¹⁴ AHME, sig. b/242 (olim. Propiedad de P. Ibarra, núm. 4).

calzes, un motle de fer formes i un missal; a partir de 1624 s'hi anoten despeses fetes en la capella del «Santo fray Pasqual»: set reals per sis vares de «lienzo para pintar el cuadro del Sto. Fr. Pasqual» (1624), quatre reals al germà que pintà els àngels de la capella del sant, una finestra per a l'esmentada capella, així com porta i encerat (1625); en 1641 es lliuraren 700 reals en forma de lletra de canvi a València per a pagar la imatge de sant Pasqual, al qual també se li estava fent un retaule. De fet, en 1635, a més d'una casulla de «brocatello» de seda, un frontal, un humeral roig i cobrecalzes, es pagaren 300 reals «por mitad del retablo que se hace en Orihuela para el Sto. Fr. Pasqual, los otros 300, cuando se haya asentado». En 1629 es refeu la campana, que es dugué a València; en 1647 es pagà la fusta per al tenebrari; i en 1648 es va reparar la caixeta d'argent en què es feia la reserva del Santíssim Sagrament.

Despeses també habituals estaven destinades a la biblioteca del convent, que era important: ja en 1617 es pagaren ports de llibres duts des de València, tot i que no s'hi especifiquen; en 1622 es pagaren dotze reals «al pintor por enguizar los estantes de la librería para los rétulos» i 77 a Pablo Esclapés, per llibres; en 1627 es compraren dos «libritos de Villalobos»; i en 1629 es relligaren llibres per a estudiants. De 1635 és una relació de llibres que es compraren per al convent:

Tres de una Biblia 4.º versionado de Cornelio a Lapide. Tres de Salazar. Dos de Novarino. Dos de Baeça. Dos de Coreno. Uno de Velasques. Otro de Mendoça. Otro de Riña. Otro de la Diana. Otro de Trullernc. Otro de Ratione accentum. Dos de Niseno. Uno de Avendaño. Otro de las obras de San Fulgençio, 650 reales.¹⁵

Tres anys després, en 1638, es tornaren a comprar cinc llibres: un *Advent* d'Avedaño, un del polític Niseno, la *Quaresma descalça*, un santoral d'Avedaño clergue i un volum de Santoral, que els cinc costaren 48 reals. En 1645 es pagà per «unos libros que se tomaron para la librería de los libros del doctor Pedro Pastor, difunto». I en 1648 es donaren 300 reals per llibres duts des de València. Hem de dir que algunes restes d'aquesta important biblioteca, recuperades per Pere Ibarra, es conserven a la secció de «Rars» de la Biblioteca Pública Municipal Central Pere Ibarra d'Elx (Gutiérrez - Navarro 1995; Gutiérrez - Navarro 1998).

Respecte de les entrades econòmiques del convent, s'anoten en el llibre que seguim en forma d'almoines. Algunes eren fixes, llegades per via testamentària, com la de la vídua Orgilesa, els dos fills de la qual deixaren 500 reals cadascú, o la d'Andreu Sarrió que llegà 25 lliures anuals. Uns altres, com Leonor Ortiz, van llegar una lliura de carner

¹⁵ AHME, *Libro de las quentas...*, p. 150.

cada setmana o, com Bertomeu Areco, que donava cada any, per Nadal, dotze cànters de vi blanc per a les misses o, com Ginés Gordi, que va llegar 250 reals anuals per a la roba dels frares. Altres almoines eren eventuais, com per exemple, les procedents de la venda d'hàbits per amortallar difunts. També, com a entrada fixa, l'ajuda econòmica dels marquesos d'Elx, que, segons un conveni signat en 1650, pujava a 1.600 reals anuals, pagats per terces, segons es confirma d'alguns rebuts conservats a l'AHME.¹⁶

En 1648 l'epidèmia de pesta que va assotar el Regne de València també es va fer sentir a Elx a partir del mes de març. Tot i que es prengueren diverses mesures higièniques per a evitar el contagi i s'hi instal·laren llatzerets i hospitals preventius al Pla i altres llocs, al juny, els metges manifestaren que s'havia agreujat la situació amb moltes morts, cosa que atribuïen a les escasses dimensions de les infermeries. Per tant, demanaven que l'hospital es traslladara al convent de Sant Josep per ser un edifici més ampli i ventilat. Informat el guardià, la comunitat va accedir a deixar el convent per bé de la població. La vila, per la seua banda, va cedir als frares la casa de Joan de Malla, al carrer de l'Almòrida, on podrien acomodar-se de manera provisional. El 23 de juny, els frares en processó, amb la creu conventual, un crucifix i el Santíssim Sagrament sota pal·li, baixaren per la rambla fins a la Porta d'Oriola, on els esperaven el justícia i els jurats de la vila i el vicari forà d'Elx, que els acompanyaren fins al nou convent.

Els operaris municipals, d'altra banda, passaren a Sant Josep on es van disposar

las enfermerías y convalecencias para hombres y mujeres con todas las demás oficinas del caso bajo el mejor orden, y en su consecuencia se hizo la traslación de enfermos a aquel nuevo establecimiento.¹⁷

L'epidèmia es va considerar acabada a Elx el dia 14 d'agost del mateix any i s'anoten entre els difunts, fra Alonso Jacón, fra Joan Pinar, fra Joan García, fra Atanasi Sánchez i fra Lluís Fogoses, tots ells del convent de Sant Josep.

Sembla que el trasllat del monestir a la vila ja s'havia plantejat temps arrere. Això almenys ens diu Josef Montesinos, que indica que en 1613 el Consell municipal havia proposat a la província franciscana aquest trasllat perquè el convent estava distant de la vila i amb una rambla per mig de manera que en moltes ocasions els frares no podien passar i «no podían aprovecharse de él [del convent] para la frecuencia de los sacramentos, ni ir a llamar a los religiosos en su necesidades, y para ayudarles a bien

¹⁶ AHME, *Mano de diferentes documentos* [del duc de Maqueda], 1657 (sig. H/48-5-88). En el mateix document hi ha també els rebuts corresponents a les dues primeres terces de l'any (sig. H/48-5-61 i H/48-5-77).

¹⁷ AHME, *Colección de noticias antiguas y modernas pertenecientes a la villa de Elche (1845)* (sig. b/329), vol. I, p. 85-98 (Castaño 2020: núm. 119).

morir».¹⁸ El trasllat es tornà a plantejar en 1635, però no tingué efecte pels informes contraris que presentà el duc de Maqueda.

Una vegada fet el canvi forçat per l'epidèmia, sense comunicar-ho a l'esmentat duc, la comunitat i el mateix Consell volgueren que quedara com a definitiu i que els frares no retornaren al Pla. De fet, sembla que la comunitat va prendre possessió d'unes tafulles de Gregori Ortis, prop de la Porta de la Morera, on, amb llicència del bisbe d'Oriola, iniciaren la construcció d'un nou convent, amb una ermita on se celebrava missa els dies de festa i on s'havien acumulat moltes pedres i altres materials per a alçar el nou monestir, segons ens indica un document de setembre de 1649.¹⁹ S'escrigué en aquest sentit al senyor d'Elx demanant el vistiplau i argumentat que, d'aquesta manera, ja no hauria d'aportar l'almoïna anual al convent, que ara quedaria sota la protecció del municipi. Tanmateix, el duc de Maqueda s'hi va negar rotundament i, fins i tot, va amenaçar de quedar-se el convent per considerar-lo una propietat seua. Finalment, la província franciscana, considerant que l'assumepte

le había de costar muchos desazones, y había de perder la gracia de los señores Duques, a quienes tanto estimaba y debía, trató de ajustarse con sus Excelencias, ofreciendo reducir, y bolver la comunidad al convento antiguo, con tal que sus excelencias ayudasen a la reedificación, lo qual aceptaron de muy buena gana, pactando de dar para la dicha obra tres mil y quinientos ducados, que no solo cumplieron, sino otras muchas, grandes y extraordinarias, sin las continuas limosnas de cada un año.²⁰

En 1650, davant del retorn dels frares al seu convent original, el Consell municipal va acordar que es posara al monestir la campana de l'ermita de Sant Jeroni i, també, que es cremara tota la roba dels contagiats de la pesta que encara hi havia a l'edifici.²¹ Però, pocs anys després, al voltant de 1678, segons l'acord amb els marquesos d'Elx, es va refer completament l'edifici i l'església, de manera que, com manifesta el mateix Montesinos, del convent original del segle XVI no «ha quedado nada, sino el sitio».

De fet, es conserva en l'AHME un expedient sobre la pensió que el duc de Maqueda aportava al capítol provincial dels franciscans descalços i al convent d'Elx, segons un concordat que signaren en 1675, en què queda clar que els marquesos eren protectors del monestir de Sant Josep i que sempre l'havien assistit. Ara contribuirien a la reparació del convent amb 3.000 lliures i al sustent dels frares amb 160 lliures anuals.²²

Les almoïnes dels marquesos d'Elx, a més dels diners anuals per a la subsistència dels frares, també es feien en espècie, com ara forment i altres queviures. Així es prova amb un document conservat a l'Arxiu

¹⁸ Biblioteca Pública de l'Estat Arzobispo Loazes d'Oriola [BPEALO], Josef Montesinos, *Compendio histórico oriolano*, ms., vol. XI, 1795 [microfilm], f. 382-420.

¹⁹ AHME, *Año 1649. Firma de Derecho puesta ante el Gobernador de Orihuela por los Frailes de Sn. José de Elche referente a la construcción del Convento* (sig. 480/78; olim. Propiedad de P. Ibarra., llig. Z², núm. LXXI).

²⁰ BPEALO, Josef Montesinos, *Compendio...*, f. 401-404.

²¹ AHME, Consell del 10-03-1650 i del 18-11-1650, respectivament.

²² AHME, *Expediente sobre el pago de la Pensión con que S. E. contribuye al Capítulo Provincial de P.P. Menores de esta Provincia en virtud de concordato del año 1675 y al Convento de Sn. José de esta Villa* (sig. 53-A-18).

Històric de la Noblesa, en la secció «Baena», de l'11 de novembre de 1690, pel qual fra Diego de Lenzina, guardià de Sant Josep, signava haver rebut del duc de Maqueda i marquès d'Elx, a través del seu col·lector Diego Pasqual, deu cafissos de forment.²³

3. NOTÍCIES DEL SEGLE XVIII

De 1744 es conserva a l'AHME un memorial presentat al marquès d'Elx pel guardià del convent, fra Llorenç Igual, pel qual demanava que li fora concedida a la comunitat la missa que es deia a diari a la parròquia de Sant Joan Baptista, a la qual havia renunciat el prevere Francesc Cossen, que la tenia en propietat. En una nota marginal del document s'indica que es concedeix aquesta gràcia «con la circunstancia que el Religioso sacerdote que aya de celebrar la misa matutinal, quede prevenido de asistir en dicha Yglesia para ayudar a confesar para consuelo de este común».²⁴ Cal indicar que en un altre d'aquests memorials presentats al senyor d'Elx per Francesc Sánchez, en què demanava que se'ls donara alguna ajuda, a ell i a la seua dona, per l'extrema pobresa que patien, s'hi fa menció a l'atenció que es dedicava als pobres en el convent il·licità, i així posa de manifest «mi desanparo y aflisión por que de fuera yo solo me iría a la sopa al convento de S. Joseph y de ese modo me alimentaría».²⁵

Després de la gran avinguda patida pel riu Vinalopó en 1751, que es va dur per davant el primitiu pont de Santa Teresa, que permetia creuar la rambla amb una certa comoditat i que, per tant, havia aprofitat el monestir a la vila, es va acordar fer un pont provisional amb troncs de palmeres i aportar 35 lliures al convent per a socórrer els pobres que s'hi havien acollit i que no havia pogut ajudar directament el Municipi, precisament per la ruptura del pont.²⁶

Les ajudes municipals al convent tornen a quedar reflectides en les actes dels capítols corresponents. Per exemple, les quinze lliures que es donaren en 1753 per a reparar les peces de coure de la cuina conventual.²⁷ O el memorial presentat pels frares a la vila, a la qual consideraven germana perpètua de la comunitat franciscana, que «debía acudir en ayuda de las necesidades de su convento de S. José, aumentadas por el gran gasto que originaba la presencia continuada de buen número de religiosos viajeros que hacían tránsito para el Capítulo general próximo a celebrarse en Murcia».²⁸ L'any següent, els frares de Sant Josep tornaven a demanar almoïna, ja que no tenien «más trigo ni arina, que la precisa para en el día hacer un amazijo».²⁹ I en 1758 es donaren 200 lliures a la comunitat perquè aquesta atenguera en la porteria els pobres

²³ Arxiu Històric de la Noblesa [AHNb], *Cartas de pago y libramientos de limosnas en los conventos de San José de Elche y Nuestra Señora de las Virtudes de Villena (Alicante)* (sig. Baena, C.202, D.34-48) (<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/show/6346299>, consulta 15-10-2019). El rebut es conserva signat i amb el segell de placa del convent.

²⁴ AHME, *Memoriales al gobernador del duque de Maqueda y marquès de Elche* (sig. H/77-15-8).

²⁵ *Idem* (sig. H/77-15-24).

²⁶ AHME, Capítol del 03-11-1751 (P. Ibarra i Ruiz, *Consejos...*, vol. III, sig. b/422).

²⁷ AHME, Capítol del 17-11-1753.

²⁸ AHME, Memorial núm. 32 de 1755.

²⁹ AHME, Memorial núm. 26 de 1756.

i jornalers que s'acostaven diàriament, allò que hem esmentat anteriorment com la «sopa» del convent.³⁰

La comunitat de frares posseïa un ramat d'ovelles per a sostindre's. En 1768 es va negar al guardià del convent autorització perquè aquest ramat entrara a pasturar als olivars de Tàrrega i del doctor Sánchez pels abusos que cometien els pastors.³¹ Dos mesos després, l'Ajuntament atorgava permís als frares franciscans i també als mercedaris per a poder demanar almoïna de grans i fruits pel terme d'Elx.³² Una altra ajuda municipal, de la qual queda constància des de 1780 fins a pràcticament l'expulsió dels frares en 1835, era la de les despeses del mestre barber i sagnador per a atendre els frares malalts i per rasurar-los, segons s'annota a les actes municipals de finals de cada any.³³

També es torna a notificar l'atenció als pobres en la porteria del convent de Sant Josep quan en 1789, any de sequera i, per tant, de collites dolentes, el bisbe d'Oriola Josep Tormo, de visita a la vila, va donar tot el forment i part de la civada que havia rebut com a delme al «convento de S. José, para alimento de sus religiosos y de los pobres de su portería».³⁴ En el mateix any 1789, la comunitat franciscana va cedir un tros del seu hort perquè l'Orde Tercer poguera eixamplar la sagristia de la capella.³⁵

Entre les almoïnes que entraven al convent, eren importants les derivades dels soterrats i les obres pies llegades pels il·licitans. D'una banda, la venda d'hàbits de sant Francesc per a servir de mortalles als cadàvers. També les misses a intenció del difunt que es deixaven en els testaments. Però, especialment, per la participació dels frares en els enterraments. Així es pot constatar, per exemple, en el testament que feren conjuntament Roc Vicent Llopis i Gertrudis Peral, en 1798, en què manifestaren el desig de ser soterrats «con ataúd en la yglesia del convento de Sn. Josef, cito extramuros de esta villa»; el marit davant l'altar de Sant Francesc i la muller a la sepultura de l'altar de Sant Pasqual. També hi indicaven els testadors que, una vegada es produïra la mort d'un dels dos, s'avisara el guardià del convent de Sant Josep perquè la comunitat franciscana es desplaçara a casa del difunt i, de cos present, hi cantaren un respons, amb la corresponent almoïna.³⁶

D'altra banda, era habitual que es llegaren al convent diners o objectes per a l'ornamentació de l'església. Per exemple, Jacinta Garcia, vídua de Francesc Linares, en el seu testament de l'1 d'abril de 1732 va donar al convent una imatge de l'eccehomo;³⁷ Margarita Antón, el 2 de juny de 1781, llegava cinc tafulles de terra a la seua filla, amb l'obligació, entre d'altres, de «dar de limosna todos los años al convento de

³⁰ AHME, Capítol del 26-06-1758.

³¹ AHME, Capítol del 02-03-1768.

³² AHME, Capítol del 06-05-1768.

³³ AHME, Capítol del 15-12-1780. Pràcticament, cada any, al mes de desembre, l'Ajuntament aprovava l'almoïna al convent pels conceptes esmentats.

³⁴ AHME, *Colección de noticias...*, vol. I, p. 338-343 (núm. 285 de la nostra edició).

³⁵ AHME, Protocol notarial de Francesc Linares de Pérez (1789), sig. SHPN/750, 01-02-1789, f. 39-40v. Agraïm a l'investigador il·licità Jaime Macià Payá aquesta i les restants referències a documents procedents dels protocols notarians d'Elx.

³⁶ AHME, Protocol notarial de Francesc Linares de Pérez (1798), sig. SHPN/759, 01-12-1798, f. 202-209.

³⁷ AHME, Protocol notarial de Miquel Lloret (1732), sig. SHPN/763, 04-04-1732, f. 75v-77.

San Joseph de esta villa, dies reales moneda corriente para la fiesta de Santa Ana, que se festeja en dicho convento»;³⁸ precisament, a la imatge-relicari de Santa Anna venerada al convent, Rita Canicia, vídua de Carles Gascon, el 18 de gener de 1768 ja havia llegat també un cobertor per a utilitzar-lo en les festivitats;³⁹ Gertrudis Pasqual, a més de voler ser soterrada al convent, en sepultura pròpia, que tenia als peus de l'altar de Sant Francesc, va llegar el 20 de juny de 1801 dotze arroves d'oli clar a l'any perquè estigueren enceses dues llànties, una a l'esmentat altar de Sant Francesc, i l'altra, al de Sant Pere d'Alcàntara;⁴⁰ Josep M. Perpinyà Miralles va donar el 15 de juny de 1808 a la imatge de la Mare de Déu dels Dolors del convent un mantell de vellut negre.⁴¹ I d'altra banda, Maria Manuela Ruiz, l'1 de juliol de 1812, va llegar cortines i cobertors per a les festivitats del convent, així com un «adreso de diamantes» per al peu de la custòdia del Santíssim que s'havia de fer, a més d'un espill i dos quadres –un de sant Joaquim i santa Anna, i un altre de la Divina Pastora– per a la capella de l'Orde Tercer.⁴²

Gràcies a l'esmentat *Compendio histórico oriolano* de Josef Montesinos sabem que en 1795 el convent de Sant Josep,

tiene grandes comodidades, buenas celdas, hermosas oficinas, jardines y huertos amenísimos con agua manantial, que cría muchas palmeras, naranjos, limoneros, frutales y toda especie de versas: se lee en él Theología, y regularmente Filosofía; tiene grandes entradas de limosnas; su comunidad asciende a 54 religiosos, y en este año de 1795 es su Guardián el Revdo. Padre Fray Francisco Anglés y Fresquet; tiene buena biblioteca; y los claustros baxos (con su caudalosa cisterna de agua dulce) son cosa magnífica, en los que han pintado con diestro pincel muy al vivo las vidas del Pe. Sn. Francisco de Asís, y Sn. Pasqual Baylón a expensas de los devotos.⁴³

4. EL CONVENT EN EL SEGLE XIX

Uns anys després, en 1802, el convent de Sant Josep comptava amb 30 frares ordenats i 10 llecs.⁴⁴ D'aquesta mateixa època l'AHME conserva un llibre del monestir amb el registre de les misses diàries que, entre 1809 i 1815, digueren els frares que eren sacerdots en sufragi per l'ànima de difunts, de manera que l'estipendi servira d'almoïna per al convent. D'aquests registres sabem que, efectivament, els frares ordenats eren al voltant de 30, tot i que en 1810 s'hi registren fins a 40 signatures. També se'n dedueix la disminució de frares com a conseqüència de l'epidèmia de febre groga de 1811, de manera que les misses baixen a unes deu; així mateix en els temps de la guerra del Francès, ja que

³⁸ AHME, Protocol notarial de Carles Pasqual (1781), sig. SHPN/917, 02-06-1781, f. 100v-102v.

³⁹ AHME, Protocol notarial de Marcel·lià Soler (1768), sig. SHPN/1016, 18-01-1768, f. 5-5v.

⁴⁰ AHME, Protocol notarial de Simó Oliver, sig. SHPN/1458, 20-06-1801, f. 123v-127.

⁴¹ AHME, Protocol notarial de Francesc Linares (1808), sig. SHPN/1324, 15-06-1808, f. 143-145.

⁴² AHME, Protocol notarial de Francesc Gil i Agulló (1812), sig. SHPN/1171, 01-07-1812, f. 327-331v.

⁴³ BPEALO, Josef Montesinos, *Compendio...*, f. 389-390.

⁴⁴ AHME, *Colección...*, vol. I, p. 383 (núm. 309 de la nostra edició).

en 1812 baixen encara més. Com a curiositat, podem dir que el dia de Nadal, els eclesiàstics deien dues misses cadascú.⁴⁵

El 26 de març de 1808 tingué lloc al convent un acte inusual: la professió com a membre de l'orde de Montesa de l'il·licità Joaquim Perpinyà i Tàrrega. Donat que li era impossible anar personalment al convent de l'orde existent a Madrid, va obtenir permís especial del rei per a poder professar davant de qualsevol religiós de l'orde de Montesa, o, si no n'hi havia, d'altres ordes. En cas que tampoc fora possible, se l'autoritzava a fer-ho davant del superior de qualsevol convent de Sant Benet, Sant Bernat, Sant Agustí, Sant Doméneq o Sant Francesc. I aquest últim va ser el cas, ja que ho va fer davant del guardià del convent d'Elx, fra Vicent Beltran. El document notarial que en dona fe indica que després de celebrar missa en l'altar major, l'esmentat guardià es va asseure enmig del presbiteri amb un coixí als peus en què es va agenollar el novici Perpinyà. Aquest li va presentar la carta reial que «obsculada y puesta sobre su cabeza» –com la palma de la *Festa d'Elx*– va ser entregada a l'escrivà per llegir-la i, finalment, va professar «con todas las ceremonias, circunstancias, honores y prerrogativas que en semejantes actos se acostumbran».⁴⁶

En 1811, cal suposar que com a conseqüència de l'esmentada guerra del Francès, es van requisar al convent tots els objectes d'argent; el 9 de febrer ja se n'hi havien lliurat una tercera part.⁴⁷ Un any després es va acordar traslladar l'hospital il·licità a l'esmentat convent, on en aquest moment estava allotjat el Regiment d'Infanteria de la Corona.⁴⁸ D'aquests mateixos anys es conserva una altra referència a l'atenció dels pobres en la porteria del convent. Concretament, per un codicil signat per Jaume Juan de Macià el 31 de març de 1808, sabem que aquest llegà 668 pesos d'argent «por vía de limosna y por una vez, a los pobres que reciben la sopa en este combento de San Josef».⁴⁹

En 1823, dins d'un temps que podríem qualificar de predesamortització, se sentiren veus en el sentit que el convent seria suprimit. És per això que el marquès d'Elx avisava l'administrador de la ciutat «para en este caso reclamar el edificio, Huerto y demás que me pertenezca como Patrono». De fet, el duc també va manar que es buscaren en el seu arxiu tots els antecedents possibles sobre la seua relació amb el convent il·licità. Se li va informar que no constava documentació sobre la fundació original del monestir, però sí a partir de 1648.⁵⁰

El terratrèmol de març de 1829 va afectar fonamentalment dues cobertes de la infermeria, la façana de llevant i els terrats del monestir, així com la capella de l'Orde Tercer,⁵¹ però al juliol del mateix any s'hi

⁴⁵ AHME, *Libro donde se firman las misas por interés*, 1809-1815 (sig. 42/37).

⁴⁶ AHME, Protocol notarial de Pere Pasqual de Ganga (1807-1808), sig. SHPN/1152, 26-03-1808, f. 14v-15.

⁴⁷ AHME, *Año de 1811. El guardián del Convento de Sn. José de esta Villa manifiesta haber entregado la tercera parte de la plata según orden superior* (sig. 30-B-3; olim. Propiedad de P. Ibarra, llig. W, núm. LXVII).

⁴⁸ AHME, Capítol del 10-07-1812.

⁴⁹ AHME, Protocol notarial de Francesc Gil i Agulló (1807-1808), sig. SHPN/1167, f. 145-145v.

⁵⁰ AHME, *Sobre la limosna al convento de Sn. José de Elche satisfechas...* (sig. 53-A-16, olim Propiedad de P. Ibarra. llig. Z¹⁵, núm. XXV), f. 4-5.

⁵¹ En l'informe de danys que es va fer a la vila, es valoraren els del convent de Sant Josep en 6.000 reals (AHME, *Año de 1829. Terremotos. Copia del expediente instruido para averiguar los daños ocasionados por los mismos en los edificios que se citan, y justiprecio para su pronta reparación* (sig. H/105-36, olim Propiedad de P. Ibarra, llig. X, núm. XXXXVIII).

va experimentar una forta tempesta amb llamps que van danyar la façana de l'edifici i va causar la mort d'una dona que eixia de l'església.⁵²

Sobre el funcionament quotidià del convent en aquests anys aporta llum el *Libro de cuenta, y razón, que empieza día 1.º de Octubre, del año 1828, siendo Guardián N. H.º Pr. Fr. Pascual Galiano*, conservat a l'Arxiu Històric Nacional.⁵³ Es tracta del llibre de comptabilitat en ús en el moment de la desamortització, que va ser requisat per a controlar les possessions dels frares i que ens ofereix una foto fixa del convent en aquesta època. Concretament, aporta les entrades i eixides pecuniàries des d'octubre de 1828 fins al 20 d'agost de 1835, data del tancament del monestir i exclaustació dels frares.

Les entrades eren, fonamentalment, almoines de diversos tipus, en diners o en aliments. Així, hi ha un ingrés habitual cada mes d'ous, peix i pa i, entre les entrades en forma de queviures, podem esmentar barcelles de salvat, càrregues de dàtils i figues, almoina de civada, etc.; en 1835 figuren sis cafissos de forment «comprados en Onteniente y se volvieron a vender». També entrades per seu, pells i llana; suposem que de les ovelles del ramat del convent. I almoines en diners per a comprar queviures concrets, com ara oli, forment, «limosna para pan el día de Navidad», etc. Hi destaquen també la de «D. Nicolás Sempere, a la puerta», la pensió anual del comte d'Altamira i marquès d'Elx de 1.600 reals, la pensió de la llàntia de Sant Pasqual o la del marquès de Carrús per «misa vencida en Navidad». Entre les vendes, hi ha un cavall, en 1828, un altre cavall blanc, que es va vendre en 1829, i en 1833, una «jaca capona».

Entre les activitats litúrgiques que suposaven ingressos a la comunitat, s'hi anoten aniversaris, festes i diversos sermons pronunciats, tant a Elx, com als pobles de les rodalies, amb ocasió de les principals festivitats eclesiàstiques anuals, especialment amb les relacionades amb l'orde franciscà. També s'hi anoten predicacions penitencials, com els sermons anomenats de la bona mort, oferts en la capella de l'Orde Tercer, i els de Quaresma, que els frares pronunciaven en les tres parròquies d'Elx, i també en les d'Asp, Crevillent, Santa Pola, Sant Fulgenci, Guardamar, Sant Felip Neri, Alacant, Sant Joan d'Alacant, etc., així com a les ermites de les partides rurals elxanes. En aquestes ocasions s'hi recaptaven almoines per al convent, tot i que resulta ben curiós com en 1834, indica el llibre de comptes que de la predicació de Quaresma a Santa Pola «el P. Laguarda nada traxo».

També hi havia ingressos per la celebració de misses. D'una banda, les dedicades a la memòria de diversos difunts, que figuren recollides

⁵² AHME, Capítol del 02-07-1829. També *Colección de noticias...*, vol. II, p. 116-117 (núm. 395 de la nostra edició).

⁵³ AHN, *Franciscanos menores observantes. Monasterio de San José de Elche (Alicante). Libro de cuentas (1828-1835)*, sig. Clero secular-regular, L. 303.

en una celebració mensual, com hem vist en el llibre de principis del segle XIX conservat a l'AHME. D'una altra, la missa que tots els dies deia un dels frares a l'església de Sant Joan Baptista, al Raval, com hem vist també, i les celebrades els dies de festa a les ermites d'algunes partides rurals d'Elx. Concretament, el document esmenta Algoda, Perleta, Vallverde, Matola, «partido de S. Andrés», és a dir, la Baia, «partido de S. Pedro» o Torrellano, Santa Bàrbara o les Salades, Asprella, la Foia i Raboda-güet.⁵⁴ Una altra part important dels ingressos del convent provenien dels

hàbits utilitzats com a mortalles, que es podien comprar per 45 reals i que, d'alguna manera, revestien els cadàvers dels fidels de la humilitat franciscana. Aquests hàbits no només eren adquirits pels il·licitans, sinó també es duïen a Asp, Crevillent, Santa Pola, i altres poblacions pròximes. Com a curiositat, podem dir que en 1829 s'anota en el llibre esmentat «2 hábitos, uno para la muger que mató el rayo, y otro para María Antonia Agulló», referència a la tempesta amb llamps que caigué sobre el convent al juliol d'aquest any, com ja hem comentat. D'altra banda, la participació dels frares en els rituals funeraris i en la conducció d'alguns cadàvers, com hem vist en alguns documents notariais, quedà també reflectida en els comptes.

Les activitats docents estan assenyalades pel pagament al mestre de gramàtica del convent. També figura com a entrada econòmica la rasura dels frares que, com hem dit, pagava l'Ajuntament d'Elx. Es recollien també almoines concretes per a pagar les despeses d'algunes funcions o objectes religiosos, com la funció de les Quaranta hores, al final del

Fig. 6. Escut franciscà imprès en un rebut de misses del convent d'Elx, 1831 (AHME).

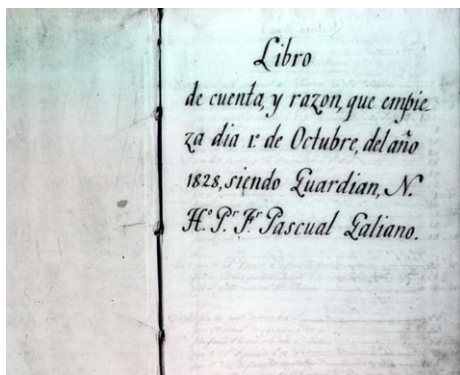

Fig. 7. Portada del llibre de comptes del convent d'Elx, 1828-1835 (AHN).

⁵⁴ Tot i que no hem sabut identificar aquesta zona del camp d'Elx, el nom prové d'un dels partidors de la séquia de Marxena i, per tant, estava situada a la banda dreta del riu (Álvarez 2020).

temps de Carnestoltes, la construcció del monument de Setmana Santa, fonamentalment pels ciris que s'hi cremaven, per a fer nou un frontal en l'altar major (1832) o per a diversos elements del monestir, com ara un cancell que es feu en 1829, una finestra per al cor, per a «reparos de este convento», etc. En 1833 també es van recollir almoines per a una campaneta per a l'ermita de Vallverde.

Pel que fa a les despeses dels anys referits, el *Libro de cuenta y razón...* aporta pagaments, fonamentalment, per a l'adquisició de queviures per a la comunitat. En les diverses entrades s'esmenta la compra de pans blancs i bescuits, cebes, anís, magra, cansalada, carn de diversos preus, cànters de vi, peix, «azúcar floreto», cigrons, arròs, oli, xocolata, clavillo i pebre, ous, budells de porc per a fer embotits, boniatos, avellanets, pomes, taronges, magranes, nous, safrà, tramussos, aiguardent, fenoll, orenga, tàperes, alls, bellotes, castanyes, faves, budells de bou per a botifarres, bajoquetes, etc.; en 1831 es parla d'una compra de 24 lliures de «casca», que suposem fruites seques. En ocasions es compraven ovelles o moltons, que se sacrificaven per donar de menjar els frares. De peix, s'hi esmenta boga, tonyina, molls i, en ocasions, «una arroba de pescado para principio y cena». I a l'estiu, càrregues de neu: per exemple, des del 22 de juny fins el 30 de setembre de 1829 se'n consumiren 682 lliures. Una despesa fixa mensual era el pagament al *pitansero* o encarregat de repartir les pitances.

Els dies de festa, especialment les de Sant Francesc i de Sant Josep, eren celebrades amb aliments, com pastissos, tortades, «rollicos de candeal» o una font de bunyols. Figuren atencions o *agasajos* als predicadors de diverses festes o una «tortada para el prior de Observantes», «por una arrova de confitura para las oes»,⁵⁵ o «por una tortada [...] y dos platos de sopada y un pan de bischocho para el dia de Sn. Pasqual». A Nadal es compraven també dolços, com peladilles o torró i s'estrenava el germà que s'ocupava de les monges clarisses. En altres festes, com la del Rei dels Fruits, relacionada amb el Nom de Jesús, a principi d'any, s'hi anoten despeses per l'assistència dels músics en la processó i per focs artificials, com la *rodeta*, que es pagava al *cuetero* o *polvorista*, així com la compra de huit gallines. I en la festa del Corpus també es paguen *morteretes*, així com «dos libras de esponjados y nueve de anís» (1835). En 1831 es pagaren deu empanades per a Dijous i Dissabte Sant.

Pel que fa a utensilis i altres elements d'ús dels frares podem esmentar la compra de cera, una despesa mensual per a netejar la roba del convent, d'altres destinades a reparacions i millores en el carro del

⁵⁵ *Oes*: deu referir-se a la setmana anterior a la de Nadal, en què l'ofici de vespres inicia les antífoes sempre amb l'exclamació «Oh» i, de fet, la Mare de Déu de l'Esperança, celebrada el 18 de desembre, es coneguda també com la Mare de Déu de la O. Un cas semblant de compra de dolços en aquestes dates, l'hem trobat al convent de monges clarisses (Castaño 2016: 85).

monestir i cura de l'animal que tirava (cordes, ramals, estores, mantes, herba, etc.), pel manteniment de la sènia de l'hort (treballs de reparació, fustes, claus, ferros, mà d'obra, catúfols, etc.). Per a estorar la cel·la del guardià i posar-li vidres, per a estorar el cor de l'església, per mantes, cobertors i coixins de la infermeria, per graneres per al porter, etc. En 1829 es pagà el cancell del convent, que hem vist en la recollida d'almoines, el qual es va pintar. Els treballs a l'hort també representaven despeses habituals: collir dàtils, podar, lligar i encaperutxar les palmeres, collir olives i xafar-les per a fer-ne oli, esquilar ovelles, comprar llavors, com ara la barcella de llavor de xirivia de 1829, jornals d'hòmens i ferramentes, com corbells, llegons, etc. En 1831 es pagaren 300 mates de pebrera i quatre cabassos. Altre departament amb prou despeses era la cuina i el refectori: estanyar utensilis de la cuina com greixoneres, olles, comprar «docena y media de platos finos, docena de gícaras, y 4 escudillas» (1830),⁵⁶ càrregues de llenya i de carbó, o compra d'una perola gran i d'una paella, cércols de ferro «para las botas de Aspe y su composición»; per al menjador, plats, escudelles, culleres, etc.; i per al servei de la *sopa* de la porteria del convent, un cullerot de coure i «una perola para los pobres».

Respecte de la roba utilitzada per a la comunitat, s'hi esmenta saial per a hàbits, saialot per a roba interior –en una ocasió es va comprar a Onil–, així com parells de sandàlies. A l'octubre de 1829 es pagaren 540 reals «por texer 54 varas de tamarella, a 10 reales la vara». S'hi anoten compres de raimes de paper i plomes per a escriure. També sis navalles d'afaitar, quatre llancetes i basis (1831). Com a pagaments d'interès, per a donar idea de l'ambient que es vivia al convent en aquesta època, es constata que a partir de 1831 la comunitat queda subscripta a la *Gazeta* de Madrid i en 1834 pagà la comunitat part dels aliments «del P. F. Fabregat y del H. Jayme, presos en Valencia». Es pagaven també les butles per als frares malalts i en un parell d'anys s'hi anoten despeses per uns banys a Busot per al pare Berenguer.

Són freqüents les obres en el monestir, en l'església i en l'hort: figuren compres d'algeps, maons, teules, mà d'obra, bigues, jàssera, etc. Segurament, com a conseqüència del terratrèmol i la tempesta de 1829, s'hi hagué d'enderrocar el campanar de l'església i a l'agost es pagà el pedrapiquer per tres «días a la frontera de la yglesia», també es compraren ferros i cordell per a la campana i es va blanquejar el frontis interior del cor. En el mateix mes d'agost es compten despeses per pintar una finestra, el faristol, la reixa del cor i les truges de les campanes. Potser com a continuació d'aquestes obres, al desembre de 1830 es pagaren

⁵⁶ És molt possible que el conjunt ceràmic trobat entre Sant Josep i la rambla del Vinalopó, datat entre els segles XVII i XVIII, conservat actualment al MAHE, provinga del convent. Sembla confirmar-ho el fet que part d'aquestes ceràmiques estigueren decorades amb una *R*, que deu fer referència al refectori (Grupo Ilicitano de Estudios Arqueológicos 1987: 387-406). Agraïm aquesta informació a la documentalista municipal, Anna M. Àlvarez Fortes.

400 maons i 1.550 teules, a huit lliures el miler, així com 30 bigues i una jàssera. L'any 1831 s'hi comptabilitzen despeses per a traure la campana i tornar-la a col·locar amb noves peces de bronze. Al desembre de 1832 es compraren 150 rajoles per al refectori; l'any següent foren 400 maons i 380 teules. I prop ja de la desamortització, al febrer de 1835, es compraren 300 teules i 50 maons per a algunes obres.

Un altre apartat correspon als viatges amb el carro del convent a diversos llocs, com ara a València, per exemple, per a dur dàtils amb els quals obsequiar el procurador general franciscà; a Ontinyent a comprar forment; a Onil a comprar oli; en 1829 es pagà un viatge per a «conducir 24 arrobas y media de dátils a Valencia para los Padres»; en 1830 es llogà una mula per anar a València i es donà una quantitat al germà Machero i al germà Domingo, que l'auxiliava, així com uns diners que aquests prengueren del convent de Benigàmin per a continuar el viatge. En 1831 s'hi anota un viatge a Oriola per a dur el provincial; a l'octubre del mateix any, tres viatges a Ontinyent per a recollir forment i, al gener de 1832, el forment va ser dut de Bocairent. Al novembre del mateix any es feren dos viatges més a Benigànim per a dur les rodes per a la sènia. En 1834 es va canviar el carro per un altre de millor i es va abonar la diferència.

Finalment, podem fer esment d'alguns elements litúrgics o relacionats amb l'església que també figuren en la comptabilitat d'aquests anys: renovar els brandons o ciris de l'altar major, fer hòsties i comprar vi per a les misses, 27 lliures d'encens, fer cingles i fiadors per a maniples, comprar les gallofes –calendari de l'ofici diví per a l'any–, o llibres litúrgics, com ara un missal, un breviari i un diürnal. Es feien estampes de Sant Pasqual i de Sant Josep, que segurament es repartien en les predicacions; per exemple, en 1834 se'n pagaren 2.000 de Sant Josep. Fer un banc per a l'església, daurar dues copes de calzes, comprar 31 vares de cinta negra per al faristol i missals, fer un caixó per a les flors de mans són també despeses d'aquesta època. En 1829 s'anota el preu per una onça de fum d'impremta, claus per a les creus i cinc quadres nous per al Calvari, segurament el viacrucis existent entre el convent i la torre de Siuri. En 1830 es compraren «2 Doctrinas del P. Vives». Al març de 1831 es va compondre el sagrari i, a finals d'any, es renovaren els cortinatges del temple. A l'abril de 1832 es va adquirir una cortina de tafetà «para la ventana del altar del Beato» (Hibernon?). En el mateix any es va comprar la «Historia de Capítulo General y un decreto impreso». I en 1833 es feren noves «dos casullas de seda, la una verde, y la otra morada, con sus cubrecalices, bolsas, estolas, manípulos, dos cingulos de seda y dos amitos». També es va relligar i es van

posar cobertes a un missal, es va comprar un faristol per a l'altar major i es van compondre els llibres del cor.

Del 16 de juliol de 1833 és una escriptura conservada a l'Arxiu Històric de la Noblesa, en el fons «Baena», en què se signa una transacció i conveni entre l'apoderat del duc de Maqueda i marquès d'Elx i el síndic del convent de Sant Josep, Antoni Agulló i Altet, de manera que es minorava la càrrega que, en qualitat de patrons, pagava la casa de Maqueda al convent de 1.600 reals valencians d'argent, que quedaven convertits, a partir d'ara, en reals de velló, donat l'estat «deplorable de la Casa y a no mediar ya las circunstancias que cuando se celebró la primera de 10 de noviembre de 1650».⁵⁷

Les circumstàncies a què es refereix el document eren que el convent no podia mantenir part del conveni del segle XVII, ja que, per les disposicions governamentals, no es permetien els soterraments dins de les esglésies, sinó en cementeris extramurs i, per tant, els marquesos d'Elx ja no podien disposar de sepultura a la capella major de Sant Josep.⁵⁸ Tot i que la comunitat franciscana es va oposar amb força a la rebaixa en la seua renda, finalment hagué de claudicar i signar un conveni amb les noves condicions, en què es mantigué l'obligació, davant la mort d'algun dels patrons del convent, que cada frare ordenat diguera sis misses pel difunt.⁵⁹

També d'aquests anys han quedat dos testimonis referits a les sospites polítiques que requeien sobre alguns frares, dins d'aquest temps anterior a la desamortització. Al febrer de 1823 el tinent d'infanteria del Batalló de la Milícia Nacional d'Elx va acusar fra Francesc Parreño de dir «que en la actualidad no se podía servir de ningún modo a la Nación, respecto a que lo menos era la Guerra, que nos avía declarado la Francia, sino el que todas las potencias en masa venían a destruirnos».⁶⁰ I uns anys després, en 1833, es duqué davant la justícia una nota escrita per un frare del convent de Callosa del Segura i dirigida a un frare d'Elx en la qual s'indicava que «se conose que todos los Gefes tienen un empeño formal sobre V. por que a las gestiones que tengo hechas no puede ser serio que hay un demonio que todo lo deshace». Sembla que el terme *gefes* va alertar la justícia, tot i que després de fer les oportunes diligències a Callosa, l'autor de la nota va aclarir que es referia als prelatos superiors de la comunitat franciscana.⁶¹

5. DESAMORTITZACIÓ

El 20 d'agost de 1835 es va fer efectiva a Elx l'orde governamental de desamortització dels béns eclesiàstics de l'estat i d'expulsió dels fra-

⁵⁷ [AHNB], *Escrituras de transacción y concordia celebrada entre representantes de [Vicente Pío Osorio de Moscoso, XVII] duque de Maqueda y los conventos de San Juan, extramuros de Valencia, y de San José, extramuros de Elche (Alicante), relativas a la dotación y cargas de los patronatos que dicho duque tenía en los citados conventos (1833)* (sig. Baena, C.386, D.25-27) (<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/show/6738265>, consulta 15-10-2019).

⁵⁸ AHME, *Sobre la limosna...*, f. 42.

⁵⁹ *Idem*, f. 63-64.

⁶⁰ AHME, Testimoni contra fra Francesc Parreño del convent de Sant Josep sobre declaracions contra el servei militar, 1823 (sig. H/328-30).

⁶¹ AHME, Diligències sobre una nota sospitosa transmesa entre els convents de Callosa del Segura i Elx, 1833 (sig. H/172-19).

⁶² AHME, *Colección de noticias...*, vol. II, p. 167-174 (núm. 426 de la nostra edició).

⁶³ AHME, Protocol notarial de Josep Mas (1836-1838), sig. SHPN/1408, f. 40v-41.

⁶⁴ AHME, *Colección de noticias...*, vol. II, p. 214-219 (núm. 449 de la nostra edició). També en *Presidencia del Ayuntamiento Constitucional de Elche. Año de 1836. Inventario de las Alajas y objetos preciosos de las Yglesias y Ermitorios de esta villa* (sig. 6/42), en què figura el pes d'aquests objectes.

⁶⁵ A l'AHME es conserva una *Copia de los inventarios del suprimido convento de San José, perteneciente a la iglesia, sacristía y demás del culto* (sig. 227-37), en què s'anoten: «2 Cálices de bronce con sus patenas. / 1 *Id.* de plata. / 1 Globo *id.* / 1 incensario de bronce / 4 Misales / 19 Casullas de diferentes colores / 3 Capas / 9 singulos / 8 albas / 10 amitos / 18 purificadores / 8 corporales / 13 manteles para los altares / 14 toallas para *id.* / 3 *id.* de hombros / 19 cubre cálices / 19 bolsas / 4 toallas de manos / 8 vinajeras de vidrio / 4 platos de peltre / 2 roquetes con manga / 4 *id.* sin mangas / 1 cortina-je de Ind.^a carmesí y pajín / 2 alfombras viejas / 1 farol / 3 campanillas de ayudar a misa / 11 frontales de altar / 2 atriles grandes / 8 *id.* pequeños / 4 candeleros grandes / 12 *id.* medianos / 24 *id.* pequeños / 1 cruz procesional de madera / 1 par de bronce / 3 sillas de brazos / 3 bancos / 2 espejos pequeños / 1 araña de cristal / 10 lámparas / 6 confesionarios / 2 crucifijos de cartón / 1 atril grande o fasistol / 1 viril».

⁶⁶ AHME, *Colección de noticias...*, vol. II, p. 224-226 (núm. 451 de la nostra edició).

⁶⁷ *Idem*, vol. II, p. 227-230 (núm. 452).

res dels seus respectius convents. En capítol extraordinari celebrat per l'Ajuntament es va acordar, entre altres coses, que es tancaren els convents de la Mercé i de Sant Josep i que es donaren als frares passaports perquè tornaren als seus pobles.⁶²

Els franciscans, llevat d'un que quedà com a guardià de l'edifici, retornaren als respectius pobles d'origen i reberen una pensió de cinc reals d'argent diaris per al seu sustent. Així consta, per exemple, en uns poders que a Crevillent va fer Salvador Mas, religiós que havia sigut del convent d'Elx.⁶³

Com a conseqüència de la incautació del convent, es va fer un inventari dels principals objectes de valor que custodiava, segons orde de la Diputació Provincial d'Alacant del 26 d'octubre de 1836. L'inventari detalla,

Un cáliz de plata.- Un copón o píxide de plata.- Una araña de cristal.- Un globo de plata, procedente de la hermandad de la 3.ª Orden.- Una corona de plata para adorno de la imagen de Sta. Isabel, también de la propia hermandad.⁶⁴

Tot i que aquests objectes van ser traslladats primerament a Santa Maria, on els va custodiar el rector Tomàs Blasco, posteriorment van ser lliurats, juntament amb tots els altres confiscats a la vila, a la Junta de Confiscació d'Edificis i Convents Suprimits d'Alacant.⁶⁵

Un any després, al novembre de 1837, també per ordre de l'esmentada Junta de Confiscació, es van enviar a Alacant les campanes dels convents de la Mercé i de Sant Josep.⁶⁶ D'altres actuacions dutes a terme després de la desamortització, se'n dedueix que el convent de Sant Josep tenia com a privilegi dues hores d'aigua de reg de la séquia de Marxena cada diumenge, gràcia que li havia fet el duc de Maqueda i que ara es revertia al comú dels regants. Però s'adverteix que,

no por ello queda privado de riego el referido huerto, porque para este beneficio tiene desde muy antiguo una senia que recoge el agua de la prenotada acequia, cuasi insensiblemente, y sin que pierda de correr aquella, siguiendo el orden de sus tandas los interesados; y depositándola en una balsa, que se halla a la inmediación de la indicada senia, puede, con facilidad y si se quiere diariamente, regarse el consabido huerto, que es de reducida extensión...⁶⁷

En 1841 tot l'edifici va ser cedit per l'estat a l'Ajuntament il·licità, que va demanar-ne la possessió per a instal·lar-hi l'hospital municipal i una casa de beneficència. El Municipi va disposar en capítol del 9 de juliol que «se tomase posesión inmediatamente del consabido edificio [...] como igualmente de todas las servidumbres, que le constituían en los propios términos, que lo disfrutó la suprimida comunidad de religiosos Descalzos de S. José». El trasllat dels malalts des de l'hospital de la Corredora es va produir el 31 d'octubre del 1841.⁶⁸ A partir d'aquest moment l'edifici de l'exconvent de Sant Josep iniciava una nova etapa de la seua llarga vida.

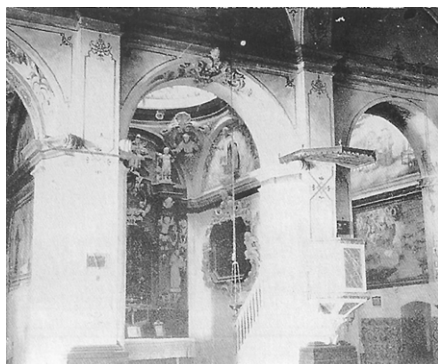

Fig. 8. Primeres capelles de la banda de l'evangeli de l'església de Sant Josep, 1903, P. Ibarra i Ruiz (AHME).

Fig. 9. Capella de Sant Pasqual, 1903, P. Ibarra i Ruiz (AHME).

Fig. 10. Altar major de l'església de Sant Josep en la festa de Sant Pasqual, 1903, P. Ibarra i Ruiz (AHME).

⁶⁸ *Idem*, vol. II, p. 298-300 i p. 328-329 (núm. 490 i 503, respectivament, de la nostra edició). Veg. també els capítols municipals del 04-01-1841, 09-07-1841 i 26-08-1841.

Fig. 11. Convent de Sant Josep i restes de la capella de l'Orde Tercer, 1909, P. Ibarra i Ruiz (col. particular).

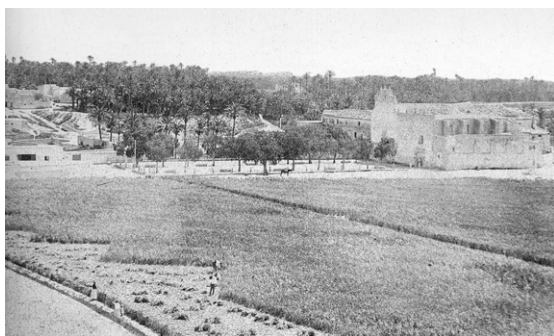

Fig. 12. El convent de Sant Josep en 1892, Eduard Gonzálvez (col. particular).

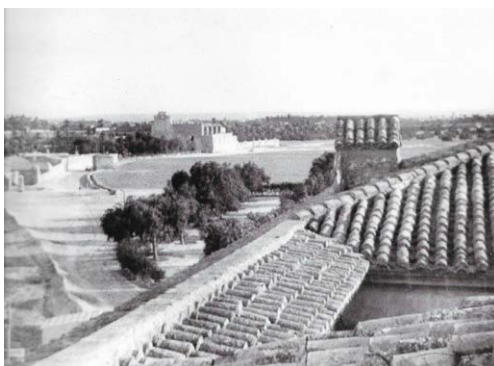

Fig. 13. El convent de Sant Josep des de la torre de Siuri, P. Ibarra i Ruiz, 1902 (reproducció de Jerónimo Guilabert, *Las fotografías del historiador Pedro Ibarra y Ruiz: un patrimonio recuperado*, 2014).

Fig. 14. Carrer de Santa Anna i convent de San Josep, 1918
(reproducció de Jerónimo Guilabert, *Elche, un patrimonio perdido: Calles, plazas y paseos*, 2016).

6. CONSIDERACIONS FINALS

La comunitat alcantarina de Sant Josep va representar entre 1561, any de la constitució a Elx, i 1835, any de l'exclaustració i dissolució, un focus espiritual i d'assistència social de primera mà. El frares franciscans, amb una obediència que tenia en la pobresa, la humilitat i la preocupació pels més desvalguts els màxims referents, en van estendre la influència per tota la ciutat, pel terme i també per altres pobles veïns. La presència en les festivitats litúrgiques anuals, les predicacions penitencials i festives i la participació en soterrars, rogatives i altres manifestacions públiques, a més de l'atenció als més pobres, feia que se'ls tinguera en gran estima. La manca de possessions i el caràcter mendicant els feia pròxims i estimats per la gent.

El convent, com hem vist, va gaudir sempre del suport dels senyors d'Elx, que propiciaren la fundació i el tenien sota la protecció directa. Però també els mateixos il·licitans, representats pel Consell i, després, per l'Ajuntament, ajudaren sempre els frares.

Malauradament, com hem vist, el record de la presència i d'una activitat de més de 270 anys es veu reduïda ara a l'edifici del convent i de l'església i al testimoni d'uns pocs –malauradament, molt pocs– documents, que ens permeten aportar una xicoteta llum sobre la vida diària. La manca de testimonis escrits ens impedeix seguir amb un cert rigor l'activitat quotidiana del convent i comprendre'n l'abast i les relacions religioses, econòmiques, culturals i humanes internes i externes. Tant de bo que noves investigacions permeteren trobar nous documents per

a ampliar aquesta petita aproximació que hem intentat fer. Mentrestant, ens conformarem amb les escasses notícies aportades per a entreveure la importància d'aquesta comunitat franciscana en la història d'Elx.

BIBLIOGRAFIA

- ALCALÁ, Marcos de (1736), *Crónica de la Santa Provincia de San Joseph: Vida portentosa del penitente admirable y contemplativo altissimo San Pedro de Alcántara...*, Imp. M. Fernández, Madrid.
- CABANES CATALÁ, María Luisa - BALDAQUÍ ESCANDELL, Ramón (1995), *Catálogo de sellos del Archivo Municipal de Elche*, Universitat d'Alacant, Alacant.
- CASTAÑO GARCÍA, Joan (2010), «Les festes de Sant Pasqual Bailon a Elx», *Les festes d'Elx des de la Història*, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, p. 193-232.
- (2016), *Las Clarisas de Elche: quinientos años de contemplación*, Cátedra Pedro Ibarra de la UMHE, Elx («Carrer Comte», 4).
- (ed.) (2020), *Colección de noticias antiguas y modernas pertenecientes a la villa de Elche (1845)*, Grupo Antón Comunicación-Ajuntament d'Elx, Elx.
- CASTAÑO GARCÍA, Joan - SANSANO I BELSO, Gabriel (2003), «Notícia d'un davallament de la creu a Elx en el segle XVIII», en R. BELTRÁN LLAVADOR (coord.), *Homenaje a Luis Quirante. Vol. 1. Estudios teatrales*, Universitat de València, València, p. 73-94.
- CORTÉS RUIZ, Cristian (2019), «Las rogativas de la Venerable Orden Tercera de Elche durante el primer tercio del siglo XVIII y sus procesiones con la imagen de Ntra. Sra. de la Asunción», *Sóc per a Elig*, 31, p. 165-171.
- GRUPO ILICITANO DE ESTUDIOS ARQUEOLÓGICOS (1987), «Cerámica azul de reflejo dorado en Elche: conjunto de San José», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 6, p. 387-406.
- GUTIÉRREZ CARDONA, Carmen - NAVARRO MALLEBRERA, Rafael (1995), *Catálogo de incunables e impresos del siglo XVI de la Biblioteca Pública «Pedro Ibarra» de Elx*, Ajuntament d'Elx, Elx («Temes d'Elx», 27).
- (1998), *Catálogo de impresos del siglo XVII de la Biblioteca Pública «Pedro Ibarra» de Elx*, Ajuntament d'Elx, Elx («Temes d'Elx», 33).
- IBARRA I RUIZ, Pedro (1926), «Convento de San José. Noticia histórica de su fundación y vicisitudes hasta nuestros días», *Levante*, 10-04.
- (1931) *Compendio histórico de los conventos de Elche. Mercedarios. Franciscanos descalzos. Santa Clara de la Encarnación*, Tip. Lucentum, Alacant.

JAÉN I URBAN, Gaspar (2015), *Elx, barris dels segles XVIII, XIX i XX: arquitectura i urbanisme*, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant.

— (2017) *Formació d'una ciutat moderna de grandària mitjana: Elx, 1740-1962*, Universitat d'Alacant, Alacant.

MADRID, Antonio Vicente de (1768), *Crónica de la Santa Provincia de Sn. Joseph de Franciscos Descalzos en Castilla la Nueva. Primera Parte*, Imp. Vda. M. Fernández, Madrid.

MADRID, Diego de (1765), en *Vida admirable del Phenix Seráphico y redivivo Francisco, San Pedro de Alcántara, hijo legítimo del Patriarcha de los Pobres Evangélicos...*, M. Martín, Madrid.

NAVARRO MALLEBRERA, R. (1983), «Església de Sant Josep», en *Catàleg de Monuments i Conjunts de la Comunitat Valenciana*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, València, p. 395-397

PANES, Antonio (1665), *Crónica de la Provincia de San Juan Bautista, de religiosos menores descalzos de la regular observancia de Nuestro Seráphico Padre San Francisco*, G. Vilagrasa, València, Part primera.

SAN BERNARDO, Alonso de (1701), *Vida del glorioso San Pedro de Alcántara, Padre y Maestro de los Frayles Menores Descalzos de Nuestro P. S. Francisco*, Imp. F. Mosca, Nàpols.

SANTA MARÍA, Iván de (1615), *Crónica de la provincia de San Ioseph de los Descalços de la Orden de Menores de nuestro Seráphico Padre San Francisco; y de las Provincias, y Custodias Descalças que della han salido y son sus hijas*, Imp. Real, Madrid.

TRUXILLO, Antonio de (1693), *Varones Heroycos en virtud y Santidad que desde el año de mil seiscientos y cincuenta y dos hasta el noventa y uno ha producido la Santa Provincia de San Gabriel de los Descalços, y más estrecha Observancia de nuestro Seráphico Padre San Francisco*, Imp. A. Román, Madrid.

VERDÚ CANO, Carmina - NAVARRO MALLEBRERA, R. (2004), *Frailes y beatos. Rehabilitación de la Capilla de la Orden Tercera*, Ajuntament d'Elx, Elx.

VICIANA, Martín de (1881), *Libro segundo dela Chrónyca dela ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su Reyno (1564)*, Sociedad Valenciana de bibliófilos, València.

VIDAL BERNABÉ, Inmaculada (1990), *Retablos alicantinos del Barroco (1600-1780)*, Universitat d'Alacant - CAM, Alacant.

